

Glossæ

i / 2012

Puheenjohtajalta <i>Jesse Keskiäho</i>	3
Yhdistyksen toimintaa ja tulevia tapahtumia	4
CFP: Dies Mediaevales 2012	5
Keskiajan opetus Suomen yliopistoissa <i>Teemu Korpijärvi, Reima Välimäki, Mervi Suhonen</i>	6
Tietotekniikan hyödyntäminen keskiajan tutkimuksessa – tietokannat työkaluna <i>Lauri Hirvonen</i>	10
Valaisemaan keskiaikaa – Glossa ry. 15 vuotta <i>Teemu Korpijärvi</i>	14
Kutsu yhdistyksen kevätkokoukseen	15
Keskiajan tutkijana Zürichissä <i>Alpo Honkapohja</i>	16
Medieval Europe Research Conference <i>Mervi Suhonen</i>	19
Ryppyjä, rimpsuja ja laskoksia – Röyhelöhuntujen jäljillä <i>Piia Lempiäinen</i>	21
Suomen keskiajan kokonaiskuva –tutkijoiden yhteistyönä ja kaikkien käyttöön <i>Mervi Suhonen</i>	22
Kirjaesittely: The Kingdom of the Isles <i>Teemu Korpijärvi</i>	23
Jäseneksi	24

Glossæ-lehti on Glossa ry:n jäsen- ja tiedotuslehti. Lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Toimituskunta: Teemu Korpijärvi, Mervi Suhonen, Piia Lempiäinen, Lauri Leinonen. Verkkosivu ja aiemmin ilmestyneet numerot: www.glossa.fi/glossae

Latinankielinen sana *glossa* tarkoittaa kommenttia tai tulkintaa. Esimerkiksi keskiaikaisissa käsikirjoituksissa on *glossæ*, reunahuomautuksia. *Glossæ*-lehdessä julkaistaan keskiajan tutkimukseen liittyviä pikkuartikkeleita, uutisia ja keskustelua.

Glossa ry. on monitieteinen keskiajan tutkimuksen seura.
Verkko-osoite: www.glossa.fi
Postiosoite: Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki
Tieteellinen verkkolehtemme Mirator: www.glossa.fi/mirator

Glossæ I/2012
ISSN 1455-9153
Painomäärä: 120 kpl
Helsinki, Unigrafia 2012

HYVÄ GLOSSAN JÄSEN,

MITÄ PARHAINTA alkanutta vuotta! Olen vuodenvaihteessa aloittanut yhdistyksemme puheenjohtana, ja tahdon lausua kiitoksen edeltäjälteni Elina Räsäselle. Toivoisin yhdistyksen puheenjohtajana osaltani voivani edesauttaa jäsenpohjamme laajentamista. Glossa pyrkii kokoamaan tutkijoiden ja opiskelijoiden eri sukupolvet samaan verkostoon ja toimimaan eri alojen tutkijoiden yhteydenpitovälineenä. Tässä hengessä on toimittu jo pitkään, mutta kysymyksessä on myös jatkuva haaste. Uutta ajankohtaisuutta asia sai viime syksynä, kun ryhmä tutkijoita herätteli keskustelua Suomen keskiaikaa koskevan tutkimustiedon nykytilasta, päivitettyjen yleisesitysten tarpeesta ja eri tieteenalojen välisen kommunikaation tarpeesta. Koolle kutsutussa keskustelutilaisuudessa nousi esiin myös pedagoginen ja kansanvalistuksellinen tehtävä, joka tosin voi edetä vain ajanmukaisten yleisesitysten pohjalta. Eri alojen keskiajantutkijoita kokoavana yhdistyksenä Glossa haluaa olla mukana osaltaan tukemassa tällaisia pyrkimyksiä.

Haluan muistuttaa jäsenistöämme myös yhdistyksen julkaisemasta verkkolehdestä Miratorista. Se julkaisee asiantuntevan refereeprosessin läpikäyneitä tieteellisiä artikkeleita sekä puheenvuoroja tutkimuksen nykytilasta kirja-arvioiden muodossa. Verkkolehti on lukijoilleen ilmainen ja sen levikki ja saavutettavuus on aivan toisella tasolla kuin perinteisellä painotuotteella. Kirjoittajille Mirator pyrkii tarjoamaan toimituskunnan laajasta kansainvälisestä verkostosta tapauskohtaisesti valikoituvat vertaisarvioijat ja paneutuvaa toimitustyötä. Syksyllä julkaistavaan seuraavaan numeroon toivotetaan tervetulleeksi kaikki

keskiajantutkimusta käsittelevät artikkelit aiheeseen katsomatta. Julkaistavaksi tarjottavat tekstit pyydetään lähettämään arviointivalmiina huhtikuun loppuun mennessä.

Oma alkuvuoteni on suurilta osin mennyt unia ja näkyjä koskevan ajattelun varhaiskeskiaikaista vastaanottoa käsittelevän väitöskirjani viimeistelyyn. Jäseniämme kiinnostavat varmasti myös hankkeet, jotka viime ajat ovat työllistäneet Tuomas Heikkilää, Jaakko Tahkokalliota ja allekirjoittanutta. Kansalliskirjaston pergamenttifragmenttien kokoelma on digitoitu, ja tietokanta kokoelmasta julkistetaan kevään kuluessa. Samalla julkistetaan keskiajan kirjallista kulttuuria laajalle yleisölle esittelevä verkkoteos. Kesäkuussa puolestaan avautuu Kansalliskirjastossa näyttely *Kirjava keskiaika – 1000 vuotta kirjakulttuuria*.

Pakkasesta huolimatta Glossan toiminta on jatkunut alkuvuonna virkeänä. Tampe-reella helmikuun alussa järjestetty esitelmätilaisuus Elämää keskiajan linnoissa ja kaupungeissa löysi kuulijansa ja herätti suunnitelmia jatkosta. Toivotamme kaikki lehden lukijat kuulemaan maaliskuun kuukausiesitelmää, jossa Kathryn Edwards Helsingin yliopiston Tutkijakollegiumista kertoo kummituksista myöhäiskeskiajalla. Huhtikuussa on puolestaan yhdistyksen kevätkokous, jonka yhteydessä esitelmöin Augustinuksen näkyteoriasta ja sen vastaanotosta varhaiskeskiajalla; tervetuloa sinnekin!

Kevättalvisin terveisin,

Jesse Keskiäho

Glossan puheenjohtaja

GLOSSA RY:N HALLITUS ja tulevaa toimintaa 2012

YHDISTYKSEMME VUODEN 2012 hallituksen puheenjohtajana toimii syyskokouksessa valittu **Jesse Keskiäho**, FM (Helsingin Yliopisto). Hallituksen järjestäytymiskokouksessa 24.1.2012 varapuheenjohtajaksi valittiin **Teemu Korpijärvi**, FM (HY), sihteeriksi **Anne Tucker**, FM (HY), rahastonhoitajaksi ja jäsensihteeriksi **Piia Lempiäinen**, fil. yo. (HY) ja tiedotusvastaavaksi **Jenni Kuuliala**, FM (Tampereen Yliopisto). Muut hallituksen jäsenet ja varajäsenet ovat **Leena Enqvist**, TM, HuK (HY), **Mari Isoaho**, FT (HY), **Lauri Leinonen**, HuK (HY), **Reima Välimäki**, FM (Turun Yliopisto), **Kirsi Kanerva**, FM (TuY), **Rose-Marie Peake**, FM (HY), **Anu Lahtinen**, FT (TuY) ja **Mervi Suhonen**, FM (HY).

Miratorin päätoimittajana jatkaa Jesse Keskiäho. *Miratorista* ja toimituksellisista ohjeista kirjoittajille löytyy lisää tietoa osoitteesta: <http://www.glossa.fi/mirator/>.

Glossaen toimituskunnan muodostavat päätoimittaja Teemu Korpijärvi, taittaja Lauri Leinonen sekä toimittajat Piia Lempiäinen ja Mervi Suhonen. Kaikki keskiajan tutkimuksesta kiinnostuneet seuran jäsenet ja ulkopuoliset ovat tervetulleita osallistumaan lehden tekoon lähettämällä juttuideoita tai artikkelitarjouksia.

Tänäkin vuonna Glossa järjestää monipuolisia esitelmätilaisuuksia sekä elokuvailtapäivän. Olemme myös mukana *Dies Medievales 2012* -konferenssissa.

Lisätietoja ja hallituksen yhteystiedot ovat seuran verkkosivuilla www.glossa.fi.

Tulevia tapahtumia

Tiistai 20.3. klo 18.00–20

Tieteiden talo, Sali 404

PhD Kathryn A. Edwardsin esitelmä ”*Living with Ghosts: Europes Haunted History in the Later Middle Ages*”.

Keskiviikko 11.4. klo 17.00–20

Tieteiden talo

Yhdistyksen sääntömääräinen kevätkokous klo 17.00, jonka jälkeen FM Jesse Keskiäho esitelmöi aiheesta ”*Augustinuksen näkyteoria ja sen vastaanotto varhaiskeskiajalla*” klo 18.00–20.

Toukokuussa Tieteiden talolla

Glossan perinteinen elokuvailtapäivä alustuksineen. Tiedot ajankohdasta ja elokuvista tulevat yhdistyksen verkkosivuille.

Tulevista tapahtumista tiedotetaan myös Glossan verkkosivuilla www.glossa.fi.

Menovinkkejä keväälle

14.3. – 23.9.

Marco Polo – mies ja myytti

-näyttely Espoon kaupunginmuseossa.

www.espoonkaupunginmuseo.fi

22.3. – 9.9.

Tiedon taustalla – löytöjen

tutkimushistoriaa Aboa Vetuksessa.

www.aboavetusarsnova.fi

25. – 28.4.

Nordic Theoretical Archaeology Group

-seminaari Oulussa. Ennakkoilmoittautumiset 25.3. mennessä. www.ntag oulu.fi

CFP: DIES MEDIEVALES 2012

”Kirjat, kirjoittaminen ja kirjallinen kulttuuri keskiajan Euroopassa”

Turussa 26.10. – 27.10.2012

DIES MEDIEVALES on asemansa vakiinnuttanut, valtakunnallinen keskiajan tutkimuksen konferenssi. Se kokoaa yhteen tutkijat perustutkintovaiheen loppupuolella olevista väitelleisiin. Konferenssissa voi esitellä niin tutkimustuloksia kuin kehitteillä olevia tutkimuksia. Kahdenentoista *Dies Medievalessin* teemana on ”Kirjat, kirjoittaminen ja kirjallinen kulttuuri keskiajan Euroopassa”. Pääesiintyjät ovat dosentti Roger Andersson (Stockholm Universitet/Riksarkivet), professori Kaisa Häkkinen (Turun yliopisto), professori Outi Merisalo (Jyväskylän yliopisto) ja professori Éric Palazzo (Université Poitiers).

Keskiajan kirjallinen kulttuuri ulottuu riimuista ja tuohikirjeistä yksityiskohtaisesti kuvitettuihin arvokkaisiin pergamenttikirjoihin. Sitä on mahdollista tarkastella niin materiaalisista, kielellisistä kuin kulttuurisista lähtökohdista. Keskiajan tekstejä on tulkittu jo satoja vuosia, mutta etenkin viime vuosikymmeninä eri tieteenaloilla ja niiden välillä on käyty kiivasta keskustelua tekstien tulkitatavoista ja metodologioista. Uusi kiinnostus materiaaliseen kulttuuriin esimerkiksi korostaa jälleen kodikologian ja paleografian merkitystä, ja huomio on yhä suuremmassa määrin kohdistumassa kirjoihin myös esineinä.

Toivomme 20 minuutin pituisia esityksiä keskiajan tekstien, kirjoittamisen, kirjojen ja kirjallisuuden tutkimuksen aloilta. Perinteiseen tapaan *Dies Medievalessiin* ovat tervetulleita myös esitykset konferenssin teeman ulkopuolelta. Konferenssin kielet ovat suomi, ruotsi ja englanti. Yhden sivun pituinen tiivistelmä lähetetään 30.4.2012 mennessä sähköpostitse osoitteeseen diesmedievales@utu.fi.

Vertaisarvioitu verkkolehti *Mirator* tar-

joaa mahdollisuuden julkaista artikkeleiksi työstetyt esitelmät *Dies Medievalessin* teemanumerossa.

Paleografian ja liturgisten käsikirjoitusten jatkokoulutuskurssi

Dies Medievalessin 2012 -konferenssia edeltää kaksipäiväinen paleografian (12 tuntia) ja liturgisten käsikirjoitusten (4 tuntia) kurssi (24.–25.10.2012), joka on tarkoitettu ensisijaisesti jatko-opiskelijoille.

Paleografian kurssin opettajana on prof. Outi Merisalo. Hän esittelee latinalaisen kirjoituksen historian antiikista renessanssiin ja eri kirjoitustyyliä sijoitetaan kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin. Harjoitusten avulla perehdytään tarkemmin unsiaaliin, puoliunsiaaliin, karolingiseen minuskeliin sekä goottilaiseen ja humanistiseen kirjoitukseen.

Professori Éric Palazzo alustaa liturgisten käsikirjoitusten käytöstä keskiajantutkimuksessa. Hänen luentonsa ovat kurssille osallistuvien lisäksi avoimia kaikille kiinnostuneille.

Kurssille, joka ei edellytä aiempia paleografian opintoja, otetaan 15 opiskelijaa. Sille ilmoittaudutaan sähköpostitse lähettämällä lyhyt motivaatiokirje osoitteeseen diesmedievales@utu.fi 30.4.2012 mennessä. Kurssi on maksuton.

Järjestäjät: Turun yliopisto, Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Åbo Akademi, Historieämnet yhteistyössä Glossa ry:n ja Suomen keskiajan arkeologian seuran kanssa.

Lisätietoja: diesmedievales@utu.fi ks. myös: <http://tucemems.utu.fi/tarjoamme/diesmedievalessin/>

KESKIAJAN OPETUS SUOMEN YLIOPISTOISSA

VIIIME AIKONA Suomen yliopistomaailma on ollut suurten muutoksien kohteena. Yliopistoja, tiedekuntia ja laitoksia sekä opetussuunnitelmia ja rahoituksia on jouduttu muokkaamaan. Julkisessa keskustelussa humanistiset aineet on katsottu usein uhatuiksi, mikä on ruokkinut huolestuttanutta keskustelua myös meidän, alan ihmisten, keskuudessa.

Tämän takia Glossaen toimitus on katsonut aiheelliseksi aloittaa juttusarjankts. alla keskiajan opetuksen tilasta Suomen yliopistoissa. Aina esillä pidetyn, tuiki tärkeän tutkimuksen lisäksi oppialan kuin oppialan toinen ehdoton elossapysymisen edellytys on tietenkin nuoren polven vihkiminen tieteen saloihin, siis opetus. Tarkoituksena on kartoittaa ja selvittää eri historian alan laitosten ja oppiai-

neiden tilaa ympäri Suomenniemeä keskiajan perustutkinto- ja jatko-opiskelijoiden näkökulmasta. Keskiaika on nykyaikana suurena niin tieteellisen kuin populaärinkin historiankiinnostuksen kohteena – miten yliopistoilla tämä kiinnostus ja yliopistomaailman muutokset siis näkyvät? Miten keskiajantutkimuksen tulevaisuus näyttää opetuksen kautta? Mitä mahdollisuuksia yliopistot tarjoavat perustutkinto- ja jatko-opiskelijoille keskiajan tutkimuksen piirissä?

Sarjan aloittavat keskiajan tutkimuksen opiskelumahdollisuuksia Helsingissä ja Turun TUCEMEMSSissä sekä keskiajan arkeologian opetusta esittelevät lyhyet jutut, jotka toivottavasti kirvoittavat myös jäsenistössämme keskustelua opetuksen tilasta ja tulevaisuudesta.

Katsaus keskiajan opetukseen Helsingin yliopistossa

Teemu Korpijärvi

HELSINGIN YLIOPISTON keskiajan opetuksen selkärangan muodostaa keskiajan tutkimuksen opintokokonaisuus, jonka voi lukea lyhyenä sivuaineena (25 op). Opintokokonaisuus toimii humanistisessa tiedekunnassa filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen alaisessa historian aineryhmässä. Se koostuu keskiajan kronologiasta, lähteistä ja niiden tulkinnasta, keskiajan uskonnollisesta historiasta, aate-, oppi- ja filosofian historiasta sekä vapaavalintaisesta opintojaksosta. Vapaavalintainen kurssi voi vaihdella keskiajan arkeologiasta naisten ja perheen historiaan, erilaisiin metodologisiin

opintoihin tai vaikkapa aikakauden talous- ja sosiaalhistoriaan. Kukin opintokokonaisuuden viidestä osasta on viiden opintopisteen laajuinen ja voidaan tyypillisesti suorittaa kirjatenttinä tai esseenä.

Keväällä 2012 tarjolla on kaksi lähiopeutuskurssia: Venäjän varhaisimpaan kronikkaan keskittyvä *Kertomus ajan vuosista* (12.3.–25.4.2012) sekä yhdessä oikeushistorian kanssa toteutettu *Seven Mortal Sins* (12.3.–2.5.2012).

Opintokokonaisuuteen voi tutustua Helsingin yliopiston kotisivuilla <http://www.helsinki.fi/fhkt/aineet/keskiajantutkimus.html>.

Historian aineryhmässä on ollut säännöllisesti tarjolla metodologisia kursseja paleografiaan ja esimerkiksi heraldiikkaan liittyen sekä vanhempien aikojen practicum -kurssi aineopintovaiheessa oleville opiskelijoille. Syventäviä opintoja suorittaville on tänä vuonna tarjolla 1300–1600 -lukuihin keskittyvä harjoitusryhmä Pohjolan ja Pohjois-Euroopan sukupuolihistoriasta (14.3.–3.5.2012) sekä vanhempien aikojen historian seminaariyhmä.

Jatko-opiskelijoille laitoksella toimii antiikin ja keskiajan tutkijaseminaari, joka koostuu perinteisesti torstaisin. Seminaariyhmä koostuu antiikin, Bysantin ja keskiajan historian jatko-opiskelijoista sekä teologisen tiedekunnan kirkkohistorian jatko-opiskelijoista.

Teologisen tiedekunnan yleisen kirkkohistorian laitoksen opetusohjelmaan kuuluu kursseja keskiajasta, katolisen ja ortodoksisen kirkon historiasta ja jatko-opiskelijoille mahdollisuus osallistua antiikin, keskiajan ja uuden ajan alun tutkijaseminaariin.

Opiskelijat ja jatko-opiskelijat ovat myös olleet aktiivisia pitämään keskiajan ja varhaisen uuden ajan aiheita esillä, järjestäen lukuja opintopiiritoimintaa. Lukuunottamatta keskiajan tutkimuksen perusopintokokonaisuutta mitään yhtenäistä ja selkeää opintokokonaisuutta ei kuitenkaan ole päässyt toistaiseksi syntymään. Niinpä keskiaikaan liittyvien aiheiden opetus koostuu pitkälti eri laitosten yksittäisten kurssien ja seminaariyhmien toiminnasta ja keskiajan opetuksen vahva painopiste on pysynyt kirjatenteissa ja esseesuorituksissa. Eri laitoksilla on kuitenkin onneksi vuosittain muutamia keskiaikaan keskittyneitä luentokursseja.

Jatko-opiskelijoiden näkökulmasta on myös hyvä muistaa, että keskiajan jatko-opintoja on myös suoritettu niin taidehistorian, oikeushistorian kuin taloushistoriankin oppiaineissa, mikä tarjoaa monipuolisia lähestymiskulmia tutkimuksen tekemiselle.

Keskiajan opetus Helsingin yliopiston historian oppiaineryhmässä – laitoksen näkökulma

Glossae kävi keskustelemassa Helsingin yliopiston historian oppiaineryhmän hallintohenkilökunnan kanssa keskiajan opetuksen nykytilasta.

HELSINGISSÄ keskiajan opetuksen pulmakohdat ovat laitoksen historian oppiaineryhmässä hyvin tiedossa. Suhteellisen vähäinen, lähinnä dosenttivetoinen lähiopetus, sekä jatko-opiskelijoiden ohjaukseen toivotut lisäresurssit ovat nousseet esiin niin palautekyselyissä kuin laitoksen sisäisissä keskusteluissakin.

Käytännössä suurin ongelma on se, ettei laitoksen viranhaltijoista löydy keskiajan tutkijoita, ja opetustarjonta ja ohjaus luonnollisesti määrittyy viranhaltijoiden mukaan. Laitoksella on hahmoteltu mahdollisuutta muuttaa ensi vuonna päättyvä tohtorikoulutettavan virka keskiajalle korvamerkityksi tutkijatohtorin vakanssiksi. Yliopistonlehtoraatti vastaisi olemassa olevaan opetus- ja ohjaustarpeeseen paremmin, mutta sen perustamisen esteenä on aina ongelmallinen rahatilanne. Tiedekunnan rahanjaossa historia ei ole joutunut yhtä tiukille kuin monet muut aineet, mutta helppo tilanne ei ole siltikään.

Keskiajan opintokokonaisuus on kuitenkin pitänyt suosionsa huolimatta sen suorittamisesta pääosin kirjatentein ja essein, mikä osaltaan kertoo tarpeesta lisätä ohjaushenkilökuntaa – keskiaikaa käsitteleviä pro graduja sekä jatko-opiskeluhakemuksia kun on varmasti odotettavissa jatkossakin. Nykyisellään keskiajan opetus Helsingissä on yleisten olosuhteiden pakosta kaikkien tiedostamalla säästöliekillä, toivottavasti parempia aikoja odotellessa.

Reima Välimäki

TUCEMEMSIN TEHTÄVÄNÄ on tukea Turun yliopistossa tehtävää tutkimusta, jonka aikaperiodi ulottuu myöhäisantiikista 1700-luvulle. Osana tätä tehtävää keskus järjestää kursseja, jotka on suunnattu ensisijaisesti jatko-opiskelijoille ja tutkijoille mutta myös perusopintojensa loppuvaiheeseen ehtineille opiskelijoille. Opetus pyritään järjestämään niin, että se palvelee mahdollisimman monia tieteenaloja.

TUCEMEMS -seminaari

Syksyllä 2011 aloitti tutkijatohtori Meri Heinosen vetämä tutkijaseminaari, joka on avoinna kaikille keskiajan ja uuden ajan alun tutkijoille jatko-opintojaan aloittavista tutkijaurallaan pidemmälle ehtineisiin. Syysluku-kauden aikana seminaarissa käsiteltiin niin väitöskirjojen tutkimussuunnitelmia kuin referee-artikkelien käsikirjoituksia. Aihepiirit vaihtelivat 1600-luvun filosofiasta 1000-luvun luostarikulttuuriin. Seminaari kokoon-tuu keskiviikkoisin keskimäärin kahden viikon välein ja siihen voivat osallistua myös muut kuin turkulaiset tutkijat.

Kuukausiesitelmät ja Studia Generalia

Joka kuukausi järjestetään tieteellinen esitelmätilaisuus, joka on suunnattu tutkijoilta tutkijayhteisölle. Puhujina on niin keskuksen jäseniä kuin vierailevia tutkijoita. Suurelle yleisölle TUCEMEMS järjestää keväisin Studia Generalia –luentosarjan *Vanhat ajat*, jonka teemana tänä vuonna on ”Saarnataidosta

anatemiaan – suomalaista koulutusta ja tutkimusta keskiajalta 1700-luvulle.”

Tutkijakurssit

TUCEMEMS järjestää vuosittain useita vierailevien tutkijoiden ja professorien omalta erikoisalaltaan pitämiä kursseja. Painopiste on metodologisessa, teoreettisessa ja tutkimustyötä tukevassa monitieteisessä opetuksessa. Syksyllä 2011 Professori Werner Williams (Universität Augsburg) piti käsikirjoitustutkimuksen kurssin ”Medieval books, early prints and interpreting texts” ja Dr. Adrian Jones (La Trobe University, Australia) luennoi Venäjän keskiajan ja uuden ajan alun historiasta. Keväällä 2012 professori Kendra Willson (University of California, Los Angeles) opettaa islantilaisten saagojen tutkimusta ja professori Gabriele Müller-Oberhäuser (Universität Münster) johdattaa symbolisen kommunikaation teoriaan kurssilla ”Symbolic communication and social value systems in pre-modern cultures”. Lokakuussa 2012 *Dies Medievales* –konferenssin yhteydessä järjestetään kaksipäiväinen professori Outi Merisalon (Jyväskylän yliopisto) ohjaama paleografian kurssi.

Lisätietoja TUCEMEMSin järjestämästä toiminnasta: <http://tucemems.utu.fi/tarjoammel>

Tervetuloa mukaan!

Mervi Suhonen

ARKEOLOGIAA VOI OPISKELLA pääaineena kolmessa maamme yliopistossa, Helsingissä, Turussa ja Oulussa. Keskiajasta kiinnostuneet arkeologit keskittyvät Suomessa yleensä kotimaahan ja Itämeren piiriin, kun taas Keski-Euroopan, Venäjän tai Brittein saarten keskiaika on sikäläisten arkeologien työkenttää. Arkeologisessa aineistossa on erittäin oleellista nähdä kulttuurisia jatkuvuuksia esihistoriasta jopa nykyajan kynnykselle, ja tässä kokonaisuudessa keskiaika on yksi vaihe monista. Alamme opinnoissa keskiaika ei ajanjaksona ole erillinen kokonaisuutensa, josta olisi tarkoituksenmukaistakaan järjestää erillisiä kursseja. Sen sijaan laajempia, historiallisen ajan aineistoihin painottuvia erikoiskursseja pyritään tarjoamaan.

Turun yliopistossa, joka sijaitsee keskiaikaisen kaupunkialueen kupeessa, on 1990-luvun puolivälistä lähtien oltu aktiivisia erityisesti oman kaupungin löytöaineistojen ja vanhimman rakennuskannan tutkimuksessa. Nykyisin rinnalla on tosin jälleen varsin näkyvästi rautakauden tutkimus. Arkeologian syventävissä opinnoissa järjestetäänkin *Johdanto rautakauden ja historiallisen ajan tutkimukseen*. Tärkeää on nähdä, muuttuiko materiaallinen kulttuuri, kun kirjoittaminen ja kirjalliset lähteet yleistyivät, ja mitä muutoksia on nähtävissä. Turkulaiset tutkivat opiskelijoiden harjoituskaivauksina ristiretkiajan kalmistokohdetta, jonka kohdalla näyttää myös olleen keskiaikaista toimintaa.

Helsingin yliopistossa ryhmä arkeologeja aloitti 1990-luvulla historiallisen ajan kartanoiden tutkimisen, ja mielenkiinto on sittemmin laajentunut mm. historiallisen ajan kyläntontteihin. Oulun yliopistossa ansioidutaan Pohjois-Suomen kaupunkien ja satamien tutkimuksessa sekä historiallisen ajan esineiden teoreettisissa tulkinnoissa. Nämä painotukset näkyvät myös opetuksessa.

Turun yliopistossa tarjotaan kirjallisuus-

pakettina *Suomen historiallinen aika arkeologian näkökulmasta*. Muissakin yliopistoissa on mahdollista valita niin aine- kuin syventävissäkin opinnoissa kirjallisuutta, joka painottuu keskiajan tai uuden ajan aineistoihin. Kenttätyöopetuksessa sekä rakennusarkeologian kursseilla tutustutaan erilaisiin, nyt nopeasti kehittyviin dokumentointimenetelmiin, jotka ovat sovellettavissa mm. keskiajan kohteisiin. Turussa on myös aitoja keskiaikaisia esimerkkirakennuksia ja –rakenteita. Meriarkeologian opetukseen kuuluvat kaikkien aikakausien merenkulku ja hylyt, myös keskiaikaiset. Helsingin yliopistossa tarjotaan aineistotuntemuskurssi, jossa on historiallisen ajan esineistöön perehdyttävä osuus sekä luentoja numismatiikasta.

Opiskelijat valitsevat gradunaiheikseen keskiajan aineistoja erityisesti, jos meneillään on jokin merkittävä ja antoisa kaivaus kuten Raaseporin linnanmalmin tutkimukset 2000-luvun alussa. Turun kaupunkikaivauksilta esineistöä on otettu talteen vuosien varrella niin runsaasti, että aiheita on jatkuvasti vapaana. Vaikka kaupunkiarkeologiassa ei mielellään viipaloida keskiaikaa erilleen, vaan pyritään kronologiseen laaja-alaisuuteen, saattaa pelkästään keskiaikaisen löytöryhmän valitseminen gradunaiheeksi olla hyvä rajaus.

Arkeologista tutkimusta ei voi tehdä vain tieteenalamme omilla menetelmillä vaan tarvitaan mm. luonnontieteellisiä analyyseja. Paljon huomiota kiinnitetään mm. osteologiaan, paleobotaniikkaan ja laboratiivisiin ajoituksiin. Näin ollen historiallisen ajan, kuten keskiajan, arkeologiaa omaksi tutkimusaiheekseen suunnitteleva opiskelija perehtyy tarvitsemiinsa menetelmätieteisiin oma-aloitteisesti. Suomen ja/tai lähialueidemme poliittisen, kirkko- ja kulttuurihistorian tuntemus on välttämätöntä samoin kuin vähintään perustiedot siitä, miten kirjallisia lähteitä käytetään lähdekritiittisesti.

TIETOTEKNIIKAN HYÖDYNTÄMINEN KESKIAJAN TUTKIMUKSESSA

– tietokannat työkaluna

Lauri Hirvonen

Esittelen tässä kirjoituksessa tietokantojen käyttöä keskiajan tutkimuksessa omien kokemusteni kautta tarkasteltuna. Käyn läpi keskeisiä teemoja tietokantojen käytännön hyödyntämisestä. Pääpaino on tietokannoissa yhtenä analyysivälineenä. En käsittele lähdetietokantoja kuten esimerkiksi *Acta Sanctorumia*. Olen itse hyödyntänyt tietokantoja pro gradussani, jossa tarkastelin 5 471 vuosilta 1245–1246 säilynyttä inkvisitiotunnustusta, sekä pyhän Birgitan kanonisaatioon liittyneitä ihmeitä käsitellessä seminaarityössäni.

Mihin tutkija voi käyttää tietokantoja?

Tietokannan on määritelmänsä mukaisesti tiettyä tarkoitusta varten koottu joukko dataa, joka on järjestetty. Käytännössä tietokanta on nykyään sähköinen ja sen sisältämä tieto on esitetty yhdessä tai useammassa taulukoss. Usein tietokannat ovat relaatiotietokantoja eli ne sisältävät useita tauluja, jotka viittaavat toisiinsa. Tutkijan näkökulmasta kyse on siis (useimmiten) tiedon syöttämisestä taulukoihin, jotka ovat sidoksissa toisiinsa ja muodostavat kokonaisuutena pohja-aineiston tutkijan esittämille kysymyksille. Esimerkiksi tietokanta hiippakunnan papistosta voi sisältää omat taulut pappien nimille, virkajoille, viroille ja kirkkoille. Taulukko muotoisten tietojen lisäksi tutkijan tietokanta sisältää myös kyselyjä ja raportteja tietokannan sisältämästä datasta. Esimerkiksi ”mitä virkoja

Turun tuomikirkossa oli 1350–1450, ketkä olivat virassa ja mikä heidän taustansa oli?”.

Nyrkkisääntönä tietokannasta on apua tutkimuksessa, kun työskennellään määrällisesti sellaisen aineiston parissa, että tutkija ei pysty enää hallitsemaan sitä helposti perinteisin menetelmin tai muistamaan kaikkia yksityiskohtia. Kyseessä voi olla myös tilanne, joka vaatii useiden eri lähteiden vertaamista keskenään ja niiden tietojen sovittamista yhteen. Sosiaalhistoria ja proposografia ovat hyviä esimerkkejä teemoista, joissa tietokannoista on hyötyä. Tarkastelin pro gradussani katarismia Toulousin hiippakunnassa 1200-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Pohjamateriaalina minulla oli 5 471 ihmisen inkvisitiokuulustelut, laajin säilynyt keskiaikainen oikeusprosessi. Rajasin tästä massasta tutkimukseeni 1067 henkilöä, joiden tunnustukset sisälsivät tietoja 3 777 ihmisestä. Helpottaakseni tämän aineiston läpikäymistä tein itselleni relaatiotietokannan analyysi- ja muistiinpanotyökaluksi.

Michael McCormikin tutkimus *Origins of the European Economy: Communications and Commerce AD 300 – 900* (2001) on hyvä esimerkki tietokantojen hyödyntämisestä tutkimuksessa. McCormik käy tutkimuksessaan läpi suurimman osan lähteistä, jotka sisältävät tietoja matkustamisesta varhaiskeskiajalla. Hän keräsi havaintoinsa tietokantaan ja käytti sen tuloksia pohjana osalle argumenteistaan.

Tietokantojen ei tarvitse olla välttämättä erityisen laajojakaan, jotta niistä olisi tutkijalle hyötyä. Käytin tietokantoja nopeuttamaan

pyhän Birgitan ihmeiden analysoimista. Ihmeitä oli 65 kappaletta. Tietokannan avulla pystyin jaottelemaan ihmeet nopeasti niiden tyypin mukaan sekä analysoimaan niiden todistajia. Keskeistä on, että tutkimusaineisto sisältää runsaahkosti saman tyyppisiä tapahtumia, henkilöitä tai muuta aineistoa, jota voi syöttää tietokantaan. Toinen tärkeä seikka on, että tietokannan avulla on mahdollista nopeuttaa aineiston analysointia tai se mahdollistaa vaivalloiset lähteiden korreloimisen keskenään. Yleissääntönä tietokannat soveltuvat keskiajan tutkimuksessa toistuvien tietojen keräämiseen ja analysoimiseen esimerkiksi henkilöhistoriaan tai maanomistukseen. Ne voivat olla hyödyllisiä etsittäessä syy-seuraussuhteita tai vuorovaikutussuhteita.

Tietokanta käytännössä

Ennen kuin tutkija päättää luoda itselleen tietokannan on hyvä kysyä, tarvitaanko tietokantaa tutkimuksessa varmasti. Tietokannan suunnittelu ja täyttäminen ovat kokemukseni mukaan varsin aikaa vieviä prosessaja. Kun tietokanta sisältää kaiken siihen halutun tiedon, on sille vielä esitettävä kysymyksiä, jotta siitä olisi mitään tutkimuksellista iloa. Jos tutkija voi vastata kykenevänsä saamaan tietokannaltaan haluamansa vastaukset kohtuullisessa ajassa ja ilman yliluonnollisia ponnisteluja, ei mielestäni kannata lähteä tietokantaa kehittämään. Tietokannan rakentamiseen käytetyn ajan voi käyttää perinteisin apuvälinein toteutettuun tutkimukseen. On huomioitava, että tietokannata eivät ole automaattinen avain onneen. Ne ovat usein hitaahkoja täyttää, koska tutkijan on normalisoitava historiallisia ilmoita ja toisinaan tehtävä tarkkojakin arvioita tapahtumien laadusta tai kulusta, jotka voi perinteisissä muistiinpanoissa ohittaa nopeammin. Onkin suhtautettava haluttu tarkkuus käytettävissä olevaan aikaan ja arvioitava tietokantojen laatimisen ja niistä saatavan hyödyn suhde.

Tietokannan suunnittelu

Tietokannan kehittäminen on hyvä aloittaa omista tutkimuskysymyksistä ja niistä kysymyksistä mitä tietokannalle haluaa esittää. Samaa aikaan on tarkasteltava lähdeaineistoa. Sisältääkö se sellaisia tietoja, jotka on mahdollista esittää taulukoissa tai toistuvia tietoja? Vastaus tälle on luultavasti kyllä, jos tutkijalla on herännyt ajatus tietokannan käyttämisestä. Suunnittelu vaiheessa on hyvä kerätä muistiin mahdollisimman kattavasti erilaiset tiedot mitä käytettävät lähteet sisältävät. Tämän jälkeen tutkija voi verrata tutkimuskysymyksiään, tietokannalta kysyttäviä kysymyksiä ja lähteidensä sisältämiä tietoja. Tietokannan rakenteen suunnittelu lähtee käyntiin näiden tietojen pohjalta. Käytännössä prosessi toimii siten, että tietokantaan sisällytettävät tiedot jaotellaan erillisiksi tauluiksi esimerkiksi henkilötietotauluiksi ja paikkatauluiksi.

Taulut on hyvä suunnitella siten, että ne sisältävät mahdollisimman vähän erilaista aineistoa eli monisarakkeiset taulut on hyvä pilkkoa useammaksi tauluksi, jotka linkittyvät keskenään. Tämä tapahtuu useimmiten luomalla tietylle havainnolle (esimerkiksi henkilölle) yksilöllinen ja muuttumaton perusavain, jonka voi linkittää useampaan tauluun. Tämä perusarvo on yleensä numero. Esimerkiksi yhden ihmisen henkilötiedot voivat sisältyä nimi-, sosiaalinen asema-, kotipaikka- ja sukupuolitauluihin. Tietojen jakaminen useampiin tauluihin tekee tietokannan toiminnasta tehokkaampaa, kun erilaiset tiedot on jäsennelty omiin tauluihinsa. Tauluihin syötettävälle arvoille on hyvä luoda omat alataulunsu. Niihin syötetään vaihtoehdot, joita varsinaisen päätaulu voi sisältää. Näille arvoille on hyvä antaa yksilöllinen numeromuotoinen avain. Esimerkiksi sukupuoli taulu voi sisältää arvot: 1=mies, 2=nainen ja 3=tuntematon. Tietokannan arvojen koodaaminen numeraalisen muotoon tekee erilaisista kyselyt ja laskutoimitukset yksinkertaisemmiksi. Suun-

nittelussa on hyvä rajoittaa tekstimuodossa syötettävien kenttien määrä mahdollisimman pieneksi, koska tekstimuotoiset tietueet vievät merkittävästi enemmän tilaa kuin numerot.

Keskiajantutkijana aloittaisin tietokannan rakenteen suunnittelun aina lähdetaulusta, joka sisältää kuvaukset lähteistä ja mahdollisia alatauluja. Jokaiselle tietokantaan syötetylle tiedolle on hyvä merkitä lähdeviite, mikä tapahtuu helpoiten linkittämällä lähdetaulu muiden taulujen kanssa. Kun tietokannasta saa ulos sille esitettyjen kysymysten tulokset ja lähdeviitteet, on sen hyödyntäminen tutkimusta kirjoitettaessa huomattavasti helpompaa. Lähdetauluun voi harkinnan mukaan linkittää suoran muistioksi edition tekstistä tai linkin digikuvaan lähteestä. Jokaiseen tauluun on hyvä sisällyttää tekstimuotoinen kommenttikenttä mahdollisten ongelmatilanteiden selvittämiseksi.

Tietokannan täyttäminen ja analysointi

Varsinainen tietokannan luominen on puhdasta käsityötä. Valittuun ohjelmistoon luodaan tietokannan hahmotelussa suunnitellut taulut ja niitä aletaan täyttää lähteiden antamien tietojen perusteella. Käytännössä tietojen syöttäminen on numerojen naputtelamista eri tauluihin, koska pääosalle muutujista on annettu numeraalinen arvo. Oman kokemukseni perusteella tästä johtuen tietokannan täyttäminen voi pahimmillaan olla tappavan puuduttavaa. Erilaiset virikkeet kuten musiikki, kahvi tai muu tutkimus auttavat vireystason ylläpitämisessä ja virheiden minimoinnissa.

Varsinainen soveltava tutkimus alkaa, kun kerätylle tiedolle esitetään kysymyksiä. Ohjelmiston valinta perustuu pääasiassa tutkijan mieltymyksiin ja käytössä oleviin resursseihin, sillä osa ohjelmistoista on varsin hinnakkaita. Jos ohjelmiston olisi hyvä tukea esimerkiksi SQL-ohjelmointikieltä, koska se

helpottaa kysymysten esittämistä tietokannalle. SQL:n hyvä puoli on, että verkko on täynnä erilaisia SQL-oppaita ja esimerkkejä erilaisista SQL-kyselyistä. Niitä voi soveltaa omiin tarpeisiin varsin kivuttomasti.

Tietokannalle esitettyjen kyselyjen pohjalta tutkija tekee varsinaisen analyysin ja tulkitsee mitä erilaiset vastaukset saadut numerot merkitsevät. Lopputuloksena voi olla esimerkiksi taulukko, jonka sisältö pitää avata auki. Pro gradussani käyttämäni tietokanta antoi analyysin alkuvaiheessa reilut 100 sivua taulukoita, kun esitin tietokannalle tutkimuskysymykseni. Lähdin analysoimaan tätä aineistoa ja esitin sille uusia kysymyksiä. Lopputuloksena oli A4:lle mahtunut taulukko. Sen sisältämän tiedon avaamiseen ja tulosten arvioimiseen kului puolestaan 10 sivun verran tekstiä.

Tietokannan toimivuuden testaaminen

Tietokannan rakenteen toimivuuden testaaminen on keskeinen toimenpide, joka tulee toteuttaa mahdollisimman usein. Tietokantaan tulee syöttää mahdollisimman aikaisin riittävä määrä dataa, jotta sille voi esittää kysymyksiä. Niiden avulla testataan suunnitellun kannan toimivuutta ja muokataan sen rakennetta selkeämpään suuntaan. On oltava valmis lisäämään uusia tietueita lennosta tutkimuksen edistyessä. Lähteissä on väistämättä tietoja, joita ei tule ajatelleeksi suunnitteluvaiheessa. Toisaalta lähdemateriaalin sisältämät tiedot olisivat tunnettava hyvin jo kannan alkuvaiheessa, jotta mitään keskeistä tietotyyppiä ei jää syöttämättä. Tässä on tietokantojen hyödyntämisen suuri haaste historian tutkimuksessa.

Esimerkiksi omassa pro gradussani käsitelin kerettiläisten keskinäisiä salaisia tapauksia inkvisitiolähteiden valossa. Nopealla lähteisiin perehtymisellä oli selvää, että inkvisiittorien kuulustelemien ihmisten oman edun mukaista oli kieltää osallisuutensa har-

haoppeihin. Näin ollen päädyin jättämään tietokannastani pois merkinnän, joka kertoi kuulustellun tunnustaneen uskoneensa kerettiläisten oppeihin. Olin vakuuttunut, että harhaoppiin uskomisella oli useampi taso ja selkeä kyllä / ei – vastaus oli yksinkertaistus ja turha tieto. Analyysivaiheessa vastaani tuli tilanne, jossa olisin halunnut verrata saamiani tuloksia katarismiin voimakkaasti uskoneiden ihmisten määrästä niiden vastausten määrään, joissa kuulustellut olivat tunnustaneet inkvisiittoreille uskoneensa kataareihin. Olin täytännyt tätä tietoa ensimmäisten 200 syöttämäni kuulustelun ajan ja lopettanut sen tultuani (liian aikaisin) siihen tulokseen, että en tehnyt kyseisellä tiedolla mitään. Loputulos oli, että jouduin käymään uudestaan läpi reilut 1 500 tunnustusta käsikirjoituksista.

Tietokanta uusiokäytössä

Kertaalleen hyväksi havaittua tietokannan relaatiomallia voi käyttää suhteellisen vaivattomasti hyödyksi muissa tutkimuksissa. Tietokantaan syötettävien tutkimusaineistojen täytyy tietenkin olla jollain tavalla samankaltaisia, jotta vanhan relaatiarakenteen siirtäminen uuden tutkimuksen pohjaksi onnistuu. Tietokannan taulukoidenrakennetta ja tietosisältöä pitää luonnollisesti muokkata vastaamaan uuden tutkimuksen tutkimuskysymyksiä ja lähteiden tarjoamia tietoja. Valmis rakenne ja kyselyt tietokannalle nopeuttavat kuitenkin varsinaista tietokannan valmistamista huomattavasti. Vaativin suunnittelutyö on jo luultavasti tehty edellisen tutkimuksen aikana.

Kirjoitin vuonna 2009 yleisen historian seminaarikurssille tutkimielman pyhän Birgitan kanonisaatioon liittyneistä ihmeistä. Tein tutkimukseni jäsentämistä varten tietokannan, johon syötin kuvailevat tiedot ihmeistä muun muassa ihmeen karkea tyyppi, tapahtuma-aika ja – paikka sekä todistajat. Tietokannan rakentamiseen meni vajaat pari

tuntia, sillä saatoin hyödyntää pro graduani varten rakentamaa relaatiomallia, joka oli tarkoitettu inkvisitiokuulustelujen analysointiin. Molemmat tutkimukset käsitelivät kuitenkin samankaltaisia asioita tietokannan rakenteen kannalta. Lähteissä ja tutkimuksessani pääosassa olivat erityislaatuiset tapahtumat, ihmeet ja kerettiläisten tapaamiset. Saatoin siirtää suoraan inkvisitiotietokantani rakenteen ihmetutkimukseni pohjaksi, koska tarkatelin molemmissa tutkimuksissa tiettyssä paikassa sattuneita tapahtumia ja niihin osallistuneita ihmisiä sekä tapahtumien todistajia. Suurin muutoksen tarve oli tapahtumien kuvaamisessa, jossa minun piti muuttaa kerettiläisten sailaisten tapahtumien kuvailun kieli vastaamaan ihmeitä. Yksinkertaistaen muutin tapahtumien nimen ihmeeksi ja lisäsin sille erilaisten ihmeiden arvot. Henkilö- ja paikkatietotauluja pystyin käyttämään tutkimuksissa sellaisenaan.

Tietokannat voivat olla hyödyllinen työkalu keskiajan tutkijalle, sillä niiden avulla on mahdollista analysoida suuria aineistomääriä ja korreloida useita eri lähteitä keskenään.

VALAISEMAAN KESKIAIKAA – GLOSSA RY 15 VUOTTA

Teemu Korpijärvi

TORSTAI-ILTANA 1.12.2011 Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin tiloihin kokoontui värikäs joukko keskiajan tutkimuksesta kiinnostuneita ihmisiä ja toimijoita Glossa ry:n värikkään historian varrelta. Järjestön 15-vuotisjuhlan kunniaksi järjestettiin juhlaesitelmätilaisuus, jossa kolme Glossan toiminnassa merkittävästi mukana ollut tutkijaa muisteli järjestön menneisyyttä luoden myös rohkaisevan katseen kohti tulevaisuutta. Kukin puhujista on myös toiminut vuorollaan Glossan puheenjohtajana. Glossan historiaan onkin mahtunut paljon toimintaa perinteikkäistä esitelmätilaisuuksista kotimaisiin konferensseihin osallistumiseen ja niiden järjestämiseen. Glossa toimittaa vertaisarvioitua verkkojulkaisu *Miratoria* ja on järjestänyt myös kansainvälisen *Authorities in the Middle Ages* -konferenssin Helsingissä. Tämän lisäksi Glossa julkaisee jäsenlehtään ja jakaa kerran kahdessa vuodessa ”Valoisa keskiaika” -palkinnon kiitoksena yksilölle tai yhteisölle, joka on erityisesti toiminut keskiajan tutkimuksen ja tuntemuksen edistämiseksi. Puheenjohtaja Elina Räsänen tervetuliaissanojen jälkeen alkoi illan puheohjelma.

Ensimmäisenä puhujana oli Glossan perustajajäsen ja ensimmäinen puheenjohtaja, filosofian maisteri Jeanette Lindblom. Esitelmässään ”Ystävyyttä, rakkautta ja lievää anarkiaa – runollisia heijastuksia 500-luvun Konstantinopolista” hän palasi jatko-opiskelijoiden 15 vuoden takaiseen Konstantinopolin-matkaan, jonka aikana heräsi keskustelua keskiajanopetuksesta ja yhteistyöjärjestön

ideoinnista. Glossa sai siis alkunsa ”ruohonjuuritasolta”, jolta käsin toimintaa lähdettiin rakentamaan. Seurauksena oli paitsi Glossan perustamiskokous vuonna 1996 – kauaskantoisine seurauksineen – myös alkusysäys keskiajan tutkimuksen opintokokonaisuuden kehittämiseksi Helsingin yliopistossa. Esitelmässään Lindblom keskittyi kahden 500-luvulla eläneen bysanttilaisen runoilijan, Paulus Silentiarioksen ja Agathias Skholastikoksen tuotantoon. Elämänmakuisten esimerkkien kautta kuulijoille tulivat tutuksi niin suorasukaisen ja usein eroottisävyisen Pauluksen lemmenuskat kuin Agathiaan haaveilevampi ja opettavasävyisempi tuotanto.

Seuraavana esitelmöi dosentti, yliopistonlehtori Tuomas Heikkilä, joka toimi Glossan puheenjohtajana Lindblomin jälkeen 1990/2000-lukujen taitteessa. Hän puhui aiheesta ”Opiskelijajainnostuksesta tieteelliseksi seuraksi”. Hän muisteli järjestön olleen vielä 2000-luvun alussa enemmän opiskelijajärjestömainen ja toiminnan keskittyneen Helsinkiin. Noihin aikoihin Glossan toiminta alkoi kuitenkin levittäytyä myös Suomen muihin yliopistoihin. Järjestön toiminta myös noudatteli esitelmätilaisuuksineen pitkälti samaa reseptiä kuin tänäkin päivänä. Glossan erityisenä ansiona Heikkilä nosti esiin yhdistyksen poikkitieteellisyden, jonka merkitystä hän painotti suomalaisen keskiajan historian tutkimuksen kentällä. Koska Suomen keskiajan lähdemateriaali on niin suppeaa ja fragmentaarista, sitä on käsiteltävä mahdollisimman monipuolisilla työkaluilla ja erilaisista lähes-

tymiskulmista. Esityksessään Heikkilä sivusi myös stemmatologisia teemoja ja pyhimysaiheita. Erityisenä esimerkkinä hän nosti valokeilaan pyhän Simeonin elämäkerran, joka luettavuutensa ja viihdyttävyytensä ansiosta sai laajan suosion keskiajan Euroopassa, vaikka Simeonin kultti jäikin vähälukuseksi.

Järjestyksessä kolmantena puhui Glossan historian pitkäaikaisin puheenjohtaja, tohtori Anu Lahtinen. Hänen esitelmäaiheensa oli ”2000-luvun narratiivi: postmodernin pitkät jäähyväiset”. Hänen viisivuotisella puheenjohtajakaudellaan ehti tapahtua monia Glossan kannalta merkittäviä asioita. Vuonna 2002 ”Valoisa keskiaika” -palkinto jaettiin ensimmäistä kertaa. Valoisa keskiaika onkin pitkään ollut Glossan keskeisimpiä toimintaperiaatteita, tarkoituksena puhdistaa vuosituhanen mittainen ajanjakso jälkipolvien sille lyömästä negatiivisesta leimasta ja korostaa keskiajan tuntemuksen merkitystä myös nykypäivän ymmärtämiseksi. Samoihin aikoihin

joka toinen vuosi pidettävä *Dies Medievals* -konferenssi liittyi tiiviimmin Glossan yhteyteen. Myös keskiajan tutkimuksen verkkojulkaisu *Mirator* kiinnitettiin 2000-luvun alkupuolella tiiviimmin Glossaan. Erityisen merkittävää oli Glossan hakeutuminen ja pääseminen osaksi Tieteellisten seurain valtuuskuntaa. Erityisesti Lahtinen toivoi, ettei seuran tieteellinen painotus karkottaisi nuorempia alasta kiinnostuneita.

Juhlaesitelmien jälkeen siirryttiin tutkijakollegiumin vastaanotto-tiloihin, jonne oli järjestetty pientä syötävää ja virvokkeita. Kuuhiivinimäljän jälkeen ilta jatkui mukavan seurustelun merkeissä. Keskustelu oli vilkasta ja tilaisuus oli hyvä osoitus Glossan taipaleesta – samanhenkisistä asioista kiinnostuneiden välittömien ihmisten päästessä keskustelemaan vapaassa ilmapiirissä syntyä rakentavaa ja mukavaa ajatustenvaihtoa.

Kutsu kevätkokoukseen

KESKIVIIKKONA 11.4.2012 klo 17.00 Tieteiden talolla (Kirkkokatu 6, Helsinki) järjestettävässä yhdistyksen sääntömääräisessä kevätkokouksessa käsitellään seuraavat asiat:

- Hallituksen kertomus vuoden 2011 toiminnasta
- Vuoden 2011 tilit ja tilintarkastajien lausunto
- Vuoden 2011 tilinpäätöksen vahvistaminen
- Vastuuvapauden myöntäminen tilivelvollisille
- Muut hallituksen esittämät asiat ja kokoukselle tehdyt yleiset esitykset, jotka tulee jättää kirjallisina yhdistyksen hallitukselle kaksi viikkoa ennen kokouspäivää

Kokouksen jälkeen klo 18.00 luvassa on puheenjohtaja FM Jesse Keskihahon esitelmä ”*Augustinuksen näkyteoria ja sen vastaanotto varhaiskeskiajalla*”.

Tervetuloa mukaan!

KESKIAJAN TUTKIJANA ZÜRICHISSÄ

Alpo Honkapohja

KOLLEGANI HELSINGISTÄ sai professuurin Zürichistä viime keväänä ja pyysi minua assistentiksi projektiinsa. Taivotteena on koota *Corpus of Medieval Latin from Anglo-Saxon Sources* eli tietokanta sellaisista teksteistä anglosaksiajan Englannin (n. 500–1066) latinankielisistä teksteistä, joista voi varmuudella sanoa, että ne on kirjoittanut äidinkielenään muinaisenglantia puhunut henkilö. Tietokannan avulla tutkimme muinaisenglannin interferenssiä latinan syntaksiin ja sanastoon.

Ajatus Sveitsiin muuttamisesta tuli kuin salama kirkkaalta taivaalta ja vaati totuttelua. Anglistina olin aina ajatellut, että jos muuttaisin ulkomaille, kohde olisi mitä todennäköisemmin Brittein saarilla. Sveitsi ja Zürich asuinpaikkana eivät jostain syystä olisi edes tulleet mieleeni. Ei niin, että minulla olisi ollut jotain niitä vastaan, en vain olisi tullut ajatelleeksi niitä. Jos olisin itse hakenut työpaikkaa, olisin varmasti ehtinyt orientoitua ajatukseen, mutta nyt minua siis pyydettiin.

Tajusin myös, miten vähän maasta edes tiesin. Koetin kesällä ennen muuttoa listata etukäteen hieman asioita, joita tulee mieleen Sveitsin keskiajasta. Niitä ei kertynyt kovin montaa. Lähinnä Wilhelm Tell ja paavin sveitsiläiskaarti. Eniten mielenkiintoani oli herättänyt Caesarin *De Bello Gallico* ensimmäisen kirjan alussa olevaa helveettien joukkovaellus, jossa kokonainen kansakunta hylkää oman kotiseutunsa polttaen kaupunkinsa ja vyöryen viljavammille asuinmaille etelä-

seen Galliaan (arkeologinen todistusaineisto tosin ei Caesarin kertomusta tue ja jos sen kaltainen kansainvaellus on tapahtunut, on se ollut huomattavasti pienempi).

Historian siipien havinaa

Vietettyäni täällä viisi kuukautta on kuva täydentynyt huomattavasti. Sveitsi, valaliitto tai maailman pienin liittovaltio – tämä on erikoinen maa ja asiat, jotka tekevät siitä niin omakeimaisen, saivat nimenomaan alkunsa keskiajalla. Kehitys on vaikeakulkuisten ja helposti puolustettavien vuorten keskellä edennyt eri tavalla ja eri tahtia kuin ympäröivässä Euroopassa. Sveitsillä ei ole yhteistä kieltä, eikä yhteistä uskontoa. Sillä ei ole missään vaiheessa ollut vahvaa keskitettyä hallintoa. Yhteisen identiteetinkin kanssa on vähän niin ja näin, mikä koskee varsinkin lännen ranskankielisiä alueita, jotka on liitetty Sveitsiin enemmän tai vähemmän vastentahtoisesti: Vaud, berniläisten valloitusotien seurauksena ja Geneve, joka oli 1700-luvulle asti oma itsenäinen tasavaltansa, Napoleonin sotien jälkeen 1814. Geneven asukkaat eivät kuulemma varsinaisesti vielääkään pidä itseään sveitsiläisinä tai ranskalaisina.

Varhaisin valaliitto koskeva asiakirja on peräisin vuodelta 1291. Siinä kolme pikkuvaltiota nykyisen Sveitsin sydänalueilla, Uri, Schwyz ja Unterwalden, sopivat yhteisestä kaupankäynnistä ja puolustuksesta kapinoidessaan nykyisen Itävallan alueelta uhanneita

Habsburgeja vastaan. Muita kantoneja liitettiin mukaan, mukaan lukien Zürich, vuonna 1351. Yksittäisten kaupunkivaltioiden kapinointi ei tietenkään ollut mitenkään epätavallista Keski-Euroopassa, varsinkaan Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan alueella. Ero oli maantieteessä ja menestyksessä. Sveitsiläiset voittivat sotansa, ja alue säilyi itsenäisten kantonien puolustusliittona satojen vuosien ajan, aina vuoteen 1798.

Maan historian tiedostaminen auttaa ymmärtämään sen monia, osin ristiriitaisia piirteitä. Sveitsiläiset ovat sekä joustavia ja konsensushenkisiä että konservatiivisia ja epäluuloisia ulkomaailmaa kohtaan. Alueellisella itsemääräämisoikeudella on täällä pitkät perinteet ja käytössä oleva suora demokratia pohjautuu kantonien perinteisiin päätöksentekomekanismeihin. Hallitukset ovat miltei aina monen puolueen koalitioita ja maa oli ensimmäinen, jossa protestantit ja katoliset pystyivät elämään sovussa keskenään (mikä ei tietenkään tarkoita, ettei pahoja ristiriitoja olisi ollut ja että katoliset ja protestanttiset kantonit eivät olisi toisinaan myös sotineet keskenään). Konservatiivisuudesta taas riittää esimerkiksi, että naiset saivat äänioikeuden vasta 1971.

Mielenkiintoista sinänsä, että Sveitsiä vastustaneet ovat usein leimanneet sen keskiaikaiseksi jäänteeksi. Maan vuonna 1798 valloittaneet ranskalaiset haukkuivat valtiomuotoa ”feodalistiseksi” ja perustivat lyhytaikaiseksi jääneen Helvetian tasavallan (République helvétique, 1798–1803). Hitler puolestaan vaahosi germaanirodun äpärähaarasta ja sen ”anakronistisesta” poliittisesta järjestelmästä. Viimeisin Sveitsiä vastaan sanallisesti hyökännyt henkilö lienee vastikään edesmennyt eversti Gaddafi, joka vaati YK:ssa, että Sveitsi hajoitettaisiin ja jaettaisiin Saksan, Ranskan ja Italian kesken. Syynä olivat hänen poikansa pidättäminen ja paljon kansainvälistä pahenusta aiheuttanut minareetikielto.

Kaupunki kahden puolen jokea

Miten keskiaika näkyy Zürichissä? Vastaus, että ei välttämättä erityisen paljon. Kaupunki on Sveitsin kaupunkien joukossa jonkinlainen nousukas eikä sen merkitys vielä keskiajalla ollut kovin suuri. Keskiajasta kiinnostuneelle lähistöltä löytyy paljon jännittävämpiäkin kohteita, mm. Luzern keskiaikaisine linnoineen, Sankt. Gallen luostarikirjastoineen, jonka kokoelma on säilynyt lähes koskemattomana 700-luvulta, sekä Reinin yläjuoksulla sijaitseva Basel, joka oli keskiajalla tärkeä kauppakaupunki ja jossa sijaitsee Sveitsin vanhin yliopisto.

Jotain kaupunkien ja valtioiden arvomaailmasta yleensä kertoo kenelle, ja millaisia patsaita pystytetään. Zürichissä kaikkein keskeisimmällä paikalla, maailman kalleimpiin kuuluvan ostoskadun Bahnhofstrassen päässä ja rautatieaseman edessä komeilee Alfred Escherin (1819–1882) patsas. Hän oli teollisuuspohatta, rautatiemoguli ja kaupungin moninkertainen pormestari. Juuri hänen kaudellaan kanton kasvoi Sveitsin vauraimmaksi.

Mutta on tämä kuitenkin Keski-Eurooppaa ja on sitä keskiaikaa täälläkin. Asutusta paikalla on ollut jo 7000 vuotta sitten, ja nimeä *Turicum* on tavattu roomalaislähteistä 15 eaa. alkaen. Verrattuna moneen muuhun kaupunkiin Keski-Euroopassa, Sveitsi on myös saanut olla suhteellisen rauhassa sodilta ja täällä näkee, millaisilta varsinkin saksankielisen alueen kaupungit näyttävät, kun niitä ei ole muutamaan otteeseen hävitetty maan tasalle.

Zürichissä on kaunis vanha kaupunki molemmilla puolin jokea, kirkasvetisen alppijärven päässä. Länsiosassa on aivan keskellä mm. roomalaisen tullin paikalla sijaitseva puisto, Lindenhof, jota reunustaa joukko keskiaikaisia taloja, sveitsiläiseen tapaan hyvässä kunnossa ja siistejä. Joen toisella puolella, sen itärannalla puolestaan sijaitsee vanhan kau-

pungin toinen puoli, Niederdorf. Se sisältää joukon kapeita mäkisiä kujia, jonne ei autoilla ole juuri pääsyä. Asemakaava ja monet taloista ovat keskiaikaista perua. Kaupunginosa on täynnä kahviloita, ravintoloita, kauppoja, moneen lähtöön. Siellä sijaitsee yliopiston pääkirjasto Zentralbibliothek ja tärkein kirkko Grossmunster. Niederdorf on myös yöelämän keskus. Minua viehättää Niederdorfissa erityisesti se, että se ei ole ulkoilmamuseo, vaan täynnä elämää ja että pienellä alueella on niin paljon erilaista. Asioita, joita voisi kuvitella myös keskiaikaisesta kaupungista.

Akateeminen Zürich

Entäpä yliopistolla? En toistaiseksi ole opettanut ja luennoilla olen lähinnä käynyt saksan tunneilla. Paikallisen keskiajan tutkimuksen seuran SAMEMESin (Swiss Association of Medieval and Early Modern English Studies) konferenssissa on tarkoitus käydä kesällä, mutta toistaiseksi en sieltäkään tunne ihmisiä. En siis koe, että pystyisin sanomaan keskiajan tutkimuksen tilasta täällä vielä mitään kovinkaan kattavaa.

Päällimmäiseksi tunteeksi on jäänyt se, että onhan täällä paremmat resurssit ja että tuntuu kuin olisi astunut pari vuosikymmentä taaksepäin, ihan pelkästään hyvässä mielessä. Tiedän, etten ole ainoa, jonka mielestä kehitys Suomen yliopistoilla (lähinnä siis Helsingin yliopistosta on kokemuksia) on pätkätöineen, leikkauksineen, laitosuudistuksineen, liikemaa-ilmasta lainattuine tulosvastuullisuuden mittareineen sekä sähköisine työajan seurantoineen ja raportointeineen edennyt todella ahdistavaan suuntaan. Täällä tuntuu, että samat kehityskulut eivät ole, ainakaan vielä, rantautuneet yhtä pahoina. Esimerkiksi sähköiseen seurantajärjestelmään piti täyttää ainoastaan julkaisut, ei kaikkea mahdollista. Tuntui taivaalliselta allekirjoittaa työsopimus kolmeksi vuodeksi – sisältäen jatkomahtollisuuden.

Vaikea post-doc -vaihe on toki pian edessä minullakin ja paha mennä sanomaan. minne tie vielä vie.

Sen verran tuoreessa muistissa on, kuinka ahdistavaa oli tehdä väitöskirjaa vuoden mitaisilla apurahoilla Helsingin yliopistolla, että tällä hetkellä ei ole ikävä suomalaisen yliopistojärjestelmän piiriin. Eikä minua ei yhtään haittaisi, vaikka saisin jatkaa pienessä, mutta vauraassa liittovaltiossa, postikorttimaisemien keskellä, paikassa, joka on verraten suojassa ulkomaailman myllerryksiltä.

MEDIEVAL EUROPE RESEARCH CONFERENCE

Mervi Subonen

KONFERENSSI PERUSTETTIIN säännölliseksi Euroopan keskiajan tutkimuksen tieteelliseksi kokoontumiseksi ja neljän vuoden välein toistuvaksi katsaukseksi lähitulevaisuuden tutkimushaasteisiin. MERC on järjestetty kahden vuosikymmenen aikana yhteensä neljä kertaa: York (1992), Brugge (1997), Basel (2002), Pariisi (2007). Tiivistelmäkirjat (*pre-printed papers*) on jaettu konferenssien yhteydessä, mutta esitelmiä ei ole toimitettu järjestelmällisesti julkaisusarjaksi konferenssien jälkeen.

Ensimmäisessä MERC:ssä käsiteltiin keskiajan kaupunkeja, maaseutua, merenkulkua ja satamia, teknologisia innovaatioita, kaupankäyntiä, uskontoja, taidetta, kuolemaa ja hautauksia. Konferenssi ei ollut vain arkeologeja vaan kaikkia keskiajasta kiinnostuneita varten. Toisella kerralla mukaan tulivat uusina teemoina tuotanto ja kuluttaminen, liikkuminen ja liikenne, ympäristökysymykset sekä keskiajan sodankäynti. Nyt otettiin ohjelmaan myös metodiosuus, historiallisen arkeologian menetelmät ja teorit.

Kolmannessa konferenssissa jäsenyyden vaihdettiin sektoritutkimuksesta toiminnallisten aluekokonaisuuksien tarkasteluksi. Baselissa käsiteltiin keskiajan Euroopan kulttuurisia ja taloudellisia alueita, vuorovaikutusta ja alueiden itsenäisyyttä, valtaa ja vallan maantiedettä, identiteettejä sekä elämää marginaalisilla alueilla. Menetelmäosioon oli lisätty keskiajan arkeologian rinnalle myöhemmän historiallisen ajan arkeologia.

Pariisiin MERC oli ensisijaisesti arkeologien konferenssi, jossa esillä olivat historiallisen ajan kaupunki- ja maaseutuarkeologia, rakennusarkeologia, arkeologisoituneiden

ilmiöiden kuten teknologisten uudistusten sekä hautausten tutkimus sekä nykyaikaiseen tapaan ympäristökysymysten arkeologinen tutkimus.

MERC on siis ajan myötä profiloitunut yhä enemmän arkeologiseksi tapahtumaksi – onhan keskiajan tutkijoilla myös kaksi muuta vakiintunutta laajaa kansainvälistä konferenssia, the American Medieval Conference (Kalamazoo) ja International Medieval Conference (Leeds). Arkeologia ei silti tieteenalana eristydy muista vaan tutkimuskysymykset ovat tieteidenvälisiä ja yhteisiä. Keskiaikaa tutkivia arkeologeja yhdistää yhteinen tutkimusaineisto, käytöstä pois jääneenä arkeologisoitunut kulttuuriperintö.

Järjestyksessä viides MERC järjestetään Helsingissä 29.8.–1.9.2012. Tällä kertaa se ei ole erillinen tapahtuma vaan osa Euroopanlaajuista EAA2012-konferenssia. EAA on lyhenne *European Association of Archaeologists* –järjestön nimestä. Sen vuotuinen, erittäin suosituksi ja tasokkaaksi kasvanut tiedetapahtuma kiertää eri maissa ja tulee nyt ensimmäistä kertaa Suomeen.

Tarjouksia temaattisiksi sessioiksi saatiin Helsinkiin ennätysellisen paljon ja tieteellisellä toimikunnalla oli ilo hyväksyä valtaosa niistä. Sessioiden sisältötiivistelmät esitelmäkutsuineen ovat verkko-osoitteissa www.eaa2012.fi ja www.eaa2012.fi/merc. Samoista osoitteista avautuvat konferenssien ilmoittautumishjeet, retkiohjelmat jne. sekä MERCin osalta tietoa siitä, mitä erityisohjelmaa historiallisen ajan tutkijoille on tarjolla. Edellä kuvaamani MERCin lyhyt historia on verkossa englanniksi hieman laajemmin.

RYPPYJÄ, RIMPSUJA JA LASKOKSIA

– *Röyhelöhuntujen jäljillä*

Piia Lempiäinen

1 300-LUVULTA aina 1400-luvun toiselle puoliskolle erilaiset röyhelöillä koristellut hunnut olivat naisten suosiossa ympäri Eurooppaa. Nämä hunnut ovat kiehtoneet ja ihmetyttäneet sekä tutkijoita että keskiajan harrastajia, mutta vasta viime aikoina niihin on alettu kiinnittää enemmän huomiota. Belgialainen Isis Sturtewagen on aiheen pioneerina tutkinut pro gradu -työssä röyhelöhuntuja nykyisten Benelux-maiden alueella, mutta koska säilyneitä huntuja on vain muutama ja niiden tyyli ja valmistustekniikat ovat vaihdelleet suuresti, on aiheesta vielä paljon uutta sanottavaa ja kokeiltavaa.

Vantaalla Myyrmäessä järjestettiin 25.–26.2. viikonloppukurssi, jonka tarkoituksena oli luoda katsaus röyhelöhuntujen historiaan nykytiedon valossa ja päästä kokeilemaan, miten huntuja olisi voitu aikanaan valmistaa. Kurssille osallistui parisenkymmentä historian harrastajaa, ja olin siellä opettajana yhdessä Suomen keskiaikaseuran jäsenen Elina Sojo- sen ja Jenni Alfordin kanssa. Me kaikki opettajat olemme harrastaneet jo vuosia keskiajan käsitöitä ja oma akateeminen kiinnostuksenikin kohdistuu juuri keskiajan ja varhaisen uuden ajan vaatetukseen. Elina ja minä esitelimme röyhelöhuntujen käyttöä ja historiaa sekä opetimme kurssilaisille kahden erilaisen röyhelöreunan valmistusta, kun taas Jenni valotti meille tärkkäyksen saloja.

Koska näistä hunnuista ei ole Suomessa juuri puhuttu, mitään vakiintunutta termiäkään niille ei ole vielä olemassa. Haiharan nukke- ja pukumuseon johtaja Marketta Frank kutsuu Nukkeja-kirjassaan (Haiharan

nukke- ja pukumuseo, 1994) Tampereen Messukylän kirkosta löydetyn keskiaikaisen savinuken päässä olevaa huntua kuitenkin röyhelöhunnuksi, ja se näyttäisikin olevan kelvollinen moderni termi kuvaamaan päähineitä, joihin röyhelömäisiä reunakoristeita saatettiin luoda kutomalla, laskostamalla, rypyttämällä, neulaamalla tai poimukirjonalla.

Röyhelöillä koristeltuja päähineitä on käytetty 1100-luvulta lähtien, jolloin Espanjassa naiset käärivät pitkiä silkistä tai pellavasta tehtyjä kangasliinoja pänsä ja joskus myös leukansa ympärille. Espanjan Burgosin katedraalista on löytynyt 1200-luvulta tällaisia silkistä tehtyjä liinoja, joissa kankaan loimilankojen kireyttä tai kierrettä säätämällä on saatu aikaan röyhelöisiä reunoja sekä kokonaan pliseerattuja kaitaleita. Röyhelöpäähineitä on käytetty myös muualla Euroopassa, sillä 1200-luvulla Ranskassa, Englannissa ja Saksassa erittäin suosittu, mutta myös Skandinaviassa käytetty päähine oli kruunumainen panta, jossa oli laskostettu tai rypyttetty reuna.

1300-luvun alussa röyhelökoristelut siirtyivät huntuihin ja sen myötä laskeutuivat päälaelta kehystämään kasvoja, ja näitä päähineitä voidaan varsinaisesti kutsua röyhelöhunnuiksi. Aluksi röyhelöt olivat hyvin pieniä ja ohuita, ja luultavasti melko usein ne oli saatu aikaan kutomalla. Vuosisadan puoleenväliin mennessä röyhelökoristeet alkoivat kuitenkin kasvaa suuremmiksi. Ne olivat paksumia tai monikerroksisia koristereunoja, joita ei selvästi enää tehty kutomalla, vaan manipuloimalla valmista kangasta eri muotoihin, kuten siksakkiin, hunajakennoon sekä o- ja

s-muotoihin. Tällaiset hunnut olivat suosittuja ainakin Saksassa, Englannissa, Flanderissa, Puolassa, Unkarissa ja Skandinaviassa. Kirjalliset lähteet kertovat näiden huntujen suosion kasvusta, sillä esimerkiksi Saksassa Speyerin kaupungin asetus kielsi vuonna 1356 naisia käyttämästä huntuja, joissa oli enemmän kuin neljä kerrosta, kun taas vuonna 1371 Ravensburgin asetus kielsi vain yli 20 kerroksen hunnut. Kirjallisista lähteistä myös selviää, että röyhelöhuntu on ollut aikansa ylellisyystuote, sillä esimerkiksi eräässä norjalaisessa inventaariorissa vuodelta 1355 röyhelöhuntu on maksanut 2 markkaa, kun taas lehmän arvoksi oli listattu vain 1 markka.

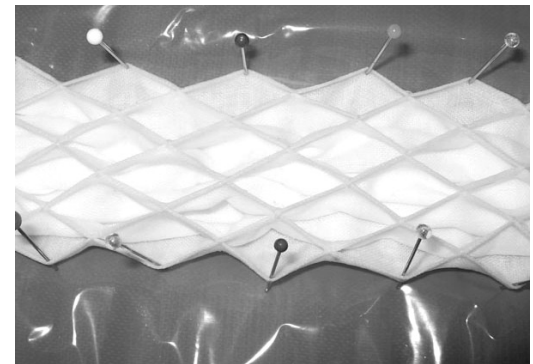
Viikonlopun aikana kokeilimme näyttävien hunajakennoreunojen valmistusta poimukirjomalla sekä s-reunan tekoa ompelamalla ja neulaamalla kangasta muotoon. Röyhelökoristeiden tarkkoja keskiaikaisia valmistusmenetelmiä ei tiedetä, mutta esimerkiksi 1500-luvun myllynkivikaulukset voivat tarjota joitain vihjeitä, sillä ne ovat todennäköisesti tehty samalla tai samankaltaisella tavalla kuin röyhelöhunnut parisataa vuotta aiemmin. Kurssilaisilla oli mukanaan valmiiksi päärmättyjä pellavakaitaleita, joista valmistui viikonlopun aikana lyhyitä kokeilupaloja, ja pari innokkainta osallistujaa ehti jo saada oman huntunsa hyvään alkuun.

Massiiviset hunnut ovat monesti ollut pakko tärkätä, jotta kaikki kerrokset asettuivat näyttävästi omille paikoilleen. Nykyään tärkeissä käytetään usein peruna- tai maissijauhoja, mutta keskiajalle ne eivät tietenkään sovi. Jenni opastikin meille tärkein tekoa ohratärkkelyksestä, ja yhdessä liottelimme koe-palojamme tärkeissä, muotoilimme niitä nuppineulojen, hammastikkujen ja korvatulppien avulla oikeaan muotoon sekä kuivailimme niitä uunissa, silitysraudalla ja hiustenkuivaajilla. Elina myös neuvoi, miten tärkätyn röyhelöreunan hunnun saa parhaiten puetuksi päähän.

Viikonloppu hujauti nopeasti hyvässä seurassa mielenkiintoiseen aiheeseen uppoutuen. Hieno tunne opettajalle oli, että kaikki

Valmis röyhelöhuntu s-reunalla. Kuva Minna Hanhisuanto.

Hunajakennoreunaa tärkätään. Kuva Elina Sojonen.

kurssilaiset olivat aidosti suunnattoman kiinnostuneita aiheesta. He jaksoivat istua läpi usean tunnin PowerPoint-sulkeiset ja vielä lisäksi kysellä, ja työpajasuuden alkaessa kaikkien sormet jo selvästi syyhysivät päästä itse kokeilemaan röyhelöiden tekoa. Yhdessä kokeillessa ja jutellessa röyhelöhunnuista myös syntyi monta uutta oivallusta, ja ensi kesän keskiaikaisille markkinoille Turkuun sovittiinkin jo röyhelöhuntujen kokoontumisajot.

SUOMEN KESKIAJAN KOKONAISKUVA –tutkijoiden yhteistyönä ja kaikkien käyttöön

Mervi Suhonen

MARRASKUUSSA 2011 HELSINGISSÄ järjestetty keskustelutilaisuus *Uudelleenarvioitava keskiajan kokokuva* on saamassa jatkoa. Tieteellisten seurain valtuuskunta on myöntänyt aiheita koskevan kotimaisen seminaarin järjestämiseen avustuksen. Sen käytöstä vastaa Glossa ry, käytännössä projektityöryhmä.

Glossaen edellisessä numerossa on kirjoittamani tiivistelmä syksyn keskustelusta (www.glossa.fi/glossa/lehdet/glossa_2011_4.pdf, sivut 22–23). Jatkoa ajatellen kaikki on vielä aivan uutta. Ehdotukset ja ideat ovat erittäin tervetulleita! Olen yhteyshenkilönä ja sähköpostiosoitteeni on misuhone@gmail.com.

Nyt etsitään konkreettisia tapoja tieteidenväliseen yhteydenpitoon siten, että eri aiheisiin erikoistuvat keskiajan tutkijat pystyvät saavat jatkossa entistä paremmin otteen myös muiden alojen tutkimustuloksista. Oleellisia eivät tällä kertaa ole niinkään eri alojen erityismenettelyt. Niitähän monitieteisissä projekteissa jo hyödynnetään erittäin aktiivisesti. Myöskään lisää kansainvälistymistä ei nyt tavoitella. Tärkeää on keskittyä rohkeasti suuriin linjoihin ja katsoa maantieteellisesti lähelle. Detaljitutkimukselle on jo olemassa monenlaisia tieteellisiä konteksteja, jotka usein ovat kansainvälisiä.

Omalta alaltani arkeologiasta mainitsen esimerkkinä Uudenmaan keskiajan kylät, joihin liittyvät inventointi- ja kaivauslöydöt ovat monipuolistamassa käsitystämme maaseudun arjesta. Samalla esineet antavat suurelle yleisölle käytännöllistä ja innostavaa tietoa keskiajan ihmisistä nykyisellä kotiseudullamme.

Kerromme mielellämme kylätonttien tutkimuksesta muille, ja vastaavasti haluamme kuulla, mitä uutta keskiajan perinteestä muut ovat omien alojensa menetelmillä löytäneet tai etsimässä. Näin koostuu sellainen kokonaiskuva keskiajasta, jossa viimeaikaisinkin tutkimus ja jopa vielä avoinna olevat tutkimuskysymykset otetaan huomioon.

Tutkijoiden ainoa tehtävä ei ole syventää tietämystään, vaan myös jakaa tietoa muille yleistajuisesti, ei kuitenkaan triviaalisti. Keskiajan kohdalla on tärkeää muistaa, että aihe on myös suosittu harrastus ja monenlaista elävöitystä on tarjolla sekä vankalta asiapohjalta että kepeämmin.

Projektimme etenee siten, että *Dies mediaevalis 2012* –konferenssissa Turussa järjestetään keskiaikaa tutkivien, eri tieteenalojen edustajien kesken paneeli alustuksineen.

Vuoden 2013 alussa järjestetään seminaaripäivä, johon toivotaan osanottajiksi mm. opettajia, keskiajan elävöittäjiä, keskiaika-aiheista yleistajuista materiaalia kuten kirjoja tuottavia yhteisöjä tai yrityksiä ja niin edelleen. Tieteentekijöiden puolelta kysymys on, miten voisimme entistä antoisammin palvella tiedon tarvitsijoita ja tuottaa sellaisia työvälineitä, että niistä on tehokkaasti iloa opetuksessa ja oppimisessa. Myös Opetus- ja kulttuuriministeriöön ollaan yhteydessä.

Kolmanneksi tämän keskustelun yhteydessä pohditaan realistisia mahdollisuuksia keskiaikaa tutkivien tieteen, tahojen ja ihmisten verkottumiseen. Tiedon päivittämisen alojen välillä on tärkeää jatkuvasti, mutta erillisiä järjestelmiä ei kannata perustaa ilman huolellista tarveharkintaa.

Kirjaesittely: THE KINGDOM OF THE ISLES

Teemu Korpijärvi

R. ANDREW McDONALDIN (PhD, Guelph) teos *Kingdom of the Isles* on mielenkiintoinen tutustumismatka Skotlannin länsirannikon sydänkeskiaikaiseen saarivaltakuntaan. Britannian, Skotlannin ja Man-saaren keskiajan historiaan erikoistunut, Brock Universityssä Kanadassa tutkimusta tekevä McDonald esittelee ”Saarten kuningaskuntana” tunnetun, aiemmassa historian tutkimuksessa vähälle huomiolle jääneen alueen historian siten, että aiheeseen perehtymätön pääsee siihen helposti sisälle. Selkeät kartat ja sukupuut auttavat hahmottamaan tutkimuskohdetta, ja tekstin sisällä esiin nostetut lähdelainaukset tuovat sen eloisesti lähemmäs lukijaa. Samalla hän tarjoaa alaviitteiden ja bibliografian kautta polkuja aiheen syventämiseen. Kirjassa on kolme keskeistä teemaa: Saarten kuningaskunnan historia vuosien 1100–1266 välillä, alueen hallitsijasukujen historia sekä Hebridien, Skotlannin, Irlannin ja Englannin, vuoteen 1266 saakka monipuoliset ja usein monimutkaiset suhteet Norjaan. Näiden pääteemojen alla käsitellään kirkon ja luostarilaitoksen kehitystä, alueen yhteiskuntakehitystä sekä alueen kiinteitä muinaisjääniteitä kuten linnoja ja kirkollisia rakennuksia.

Teos etenee kronologisesti ja jakautuu luonteviini kokonaisuuksiin, jotka rakentuvat pitkälti hallitsijadynastioiden varaan. Pitkän aikavälin muutoksia seurataan käytännössä kahtena jaksena: Saarten kuningaskunnan rakentumisen ja kukoistuksen kausi sekä 1260-luvulla tapahtuneiden valtarakenteen muutosten kausi. Jälkimmäinen osio käsittelee Saarten kuningaskunnan sulauttamisen osaksi Skotlannin kuningas Aleksanteri II:n

valtakuntaa. McDonald lähestyy aihettaan varsin perinteisesti, kertomalla Saarten kuningaskunnan tarinan merkkisukujen ja suurten miesten kautta, mikä pitkän aikavälin poliittista kehitystä tarkasteltaessa onkin perusteltua. Lähestymistapaan on varmasti vaikuttanut voimakkaasti lähteiden saataavuus. Pohjoismaiselle lukijalle alueen historia on mielenkiintoinen viikinkiajalta alkaneen pitkän skandinaavisen vaikutuksen ansiosta, joka jatkui sydänkeskiajalle saakka.

McDonaldin kerronta on lukijaystävällistä ja hänen tekstinsä avaa Brittein saarten historian vähälle huomiolle jäänyttä osaa. Hän hyödyntää taitavasti oikeuslähteitä, annaaleja ja kronikoita, unohtamatta tänäkin päivänä matkailijan tavoitettavissa olevia maamerkkejä, kuten linnoja ja luostareita. Kirkkoa ja luostarilaitosta sekä historiallisia rakennuksia ja raunioita käsittelevät luvut tuntuvat kuitenkin mielenkiintoisinakin jäävän hieman irralleen kirjan poliittista ja kulttuurista kehitystä seuraavista päälinjoista. Lukija saattaa jäädä pohtimaan, olisiko nämä luvut olleet mahdollista kirjoittaa kiinteämmin osaksi laajempaa kronologista kerrontaa. Kaiken kaikkiaan lukukokemus jättää avartavan ja mielenkiintoa herättävän kuvan, eikä pitkään alueen sydänkeskiajan historiaa tutkineen McDonaldin substanssinhallinnasta jää epäilyksen sijaa tässä katveeseen jääneessä aiheessa.

McDonald, R. Andrew: *The Kingdom of the Isles. Scotland's Western Seaboard c. 1100–c. 1336*. Scottish Historical Review Monographs Series No. 4. Birlinn Ltd. Edinburgh, 2008.

Lähtettäjä:

Glossa ry.
Kirkkokatu 6
00170 Helsinki

Glossa - keskiajan tutkimuksen seura ry.

- perustettiin vuonna 1996
- on Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsen
- yhdistää eri tieteenalojen näkökulmia keskiaikaan
- järjestää esitelmätilaisuuksia, seminaareja, retkiä ja muita keskiajan tutkimusta edistäviä ja esitteleviä tapahtumia
- välittää tietoa itäisen ja läntisen Euroopan keskiajasta kaikille kiinnostuneille
- ottaa kantaa keskiajan tutkijoiden ja opiskelijoiden kannalta ajankohtaisiin kysymyksiin

Glossan jäseneksi

Yhdistyksen jäseneksi ovat tervetulleita tutkijat, opiskelijat ja kaikki, joita tutkimustieto keskiajasta kiinnostaa. Yhteisöjäseniä ovat esimerkiksi kirjastot, yhdistykset ja tutkimuslaitokset. Yhteensä jäseniä on jo yli sata.

Jäsenmaksut vuonna 2012

Tavallinen: 17 € / vuosi
Perustutkinto-opiskelijat: 12 € / vuosi
Perhejäsenet: 25 € / vuosi koko perheeltä yhteensä
Yhteisöt: 25 € / vuosi

Liittyminen käy kätevästi ottamalla yhteyttä jäsenrekisterin hoitaja Piia Lempiäiseen (piia.lempiainen@helsinki.fi). Kerro viestissä uuden jäsenen nimi, osoite, sähköpostiosoite ja / tai puhelinnumero sekä jäsenmaksun tyyppi.

Postituslistalle

Yhdistyksen sähköpostilista on glossa-list@lista.tsv.fi. Listalla välitetään tietoa yhdistyksen omasta toiminnasta sekä muita keskiajan tutkimukseen liittyviä uutisia.

Seuraava Glossae ilmestyy toukokuussa 2012

Aineisto pyydetään toimittamaan 15.4.2012 mennessä Teemu Korpjärvelle (teemu.korpjarvi@helsinki.fi), Mervi Suhoselle (misuhone@mappi.helsinki.fi) tai Piia Lempiäiselle (piia.lempiainen@helsinki.fi).